

**Gottlieb Nanette. Language And Society In Japan. – Cambridge :
Cambridge University Press, 2005. –180 P.**

Нанетт Готтліб – відома австралійська дослідниця, професор університету Квінсленд, яка вивчає не тільки питання мовної політики в Японії упродовж останніх двадцяти років, але й соціолінгвістичні проблеми взагалі. У її доробку: «Language and the Modern State: The Modernization of Written Japanese» (1991), «Kanji Politics: Language Policy and Japanese Script» (1995), «Word-processing Technology in Japan: Kanji and the Keyboard» (2000), «Linguistic Stereotyping and Minorities in Japan» (2006), водночас авторка є співавтором праць під назвою «Japanese Cybercultures» (2003) та «Language Planning and Language Policy: East Asian Perspectives» (2001).

Монографія «*Мова і суспільство в Японії*» розкриває культурні, соціальні та політичні аспекти функціонування японської мови, заперечує стереотип монолінгвізму, закріплений за Японією, описує етнічний склад населення. У вступі, семи розділах, висновках та бібліографічних покликаннях читач знаходить матеріал, пов'язаний із аналізом мовної політики Японії в історії та сьогоденні.

Відразу зауважимо, що одна із ознак праці – розгляд категорій соціолінгвістики в широкому культурно-історичному контексті. Наприклад, у першому розділі *The Japanese Language* (с. 1–17) авторка обґрунтовує значення термінів *японська мова* та *національна мова*, які одночасно вживають на позначення поняття *мова Японії*. Знаходимо пояснення, чому термін *японська мова* почали використовувати лише наприкінці XIX ст. після реставрації Мейджі: Японія тривалий час перебувала в ізоляції від Західного світу, потрібний був термін, зручний для міжнародної комунікації, так виникла потреба використовувати відповідники: *національна мова* із значенням «мова нашої країни» для внутрішніх потреб, *японська мова*, «мова Японії», для міжнародного застосування, наприклад, коли йдеться про вивчення японської мови як іноземної.

У цьому ж розділі схарактеризовано післявоєнну теорію (Nihonjinron), котра наголошує на неповторній ідентичності японської культури та її нерозривному зв'язку з японською «расою» та мовою. За цією концепцією, японську мову визнано заскладною для вивчення, через що іноземці не можуть її опанувати на рівні пересічного носія. Нанетт Готтліб заперечує цю теорію за допомогою статистичних даних про рівні володіння японською мовою серед іноземців, які проживають в Японії та за її межами. Вони свідчать, що на початку 2000-х років у всьому світі налічувалося вісім мільйонів іноземців, які розмовляють японською як іноземною, найбільша частка носіїв зосереджується в Північній та Південній Америці. Авторка переконує: незважаючи на складність та специфіку японської мови, вона піддається вивченню.

Розділ *Language diversity in Japan* (с. 18–39), розкриваючи мовне розмаїття в Японії, заперечує теорію моноетнічності японської нації. Дослідниця розглянула мовну ситуацію з урахуванням таких міноритарних етнічних груп, як айни та окінавці. Авторка навела історичні відомості про випадки дискримінації мови айнів та жителів Окінави, які примусово визнали себе японцями після реставрації Мейджі. Нанетт Готтліб зацікавило і життя національних меншин. Щороку в Японії зростає громада корейців (переважно це громадяни Південної Кореї, яких сьогодні налічують 616 444 та китайців (655 377 осіб). Дослідниця стверджує, що важливо зберегти національну ідентичність цих меншин.

У розділах *Language and national identity: evolving views* (с. 39–54) та *Language and national identity: the policy approach* (с. 55–77) розкрито комплекс питань щодо мови як виразника ідентичності японської нації. Наннет Готтліб показала зміну особистісної та національної ідентичності наприкінці XIX – на початку XXI ст. Мовна політика Японії з кінця XIX ст. постала через низку питань щодо трьох проблем: японської мови як національної, мовнополітичних заходів щодо іноземних мов та японської мови як іноземної.

Відомості про етап формування літературної японської мови (який тривав з 80-х рр. XIX ст. до 80-х рр. XX ст.), вплив на неї історично-культурних та політичних подій, ультранационалістичні настрої передвоєнної Японії, які визначали основну політику в країні, розкривають напрями реалізації мовної політики Японії. Мова стала зброєю в руках влади країни, яка розділилась поглядами: крайньо налаштовані представники верхівки наполягали на продовженні використання класичної японської мови, що була недоступною та незрозумілою для простого народу, інша ж частина – на впровадженні нової спрощеної, наближеної до розмовної, мови. Протистояння між опонентами тривало до кінця Другої світової війни та врешті закінчилось перемогою захисників демократизації мови.

Мовнополітичні заходи цього часу стосувались дослідження фонетичної структури японської мови, кодифікації норм письма, абетки кана, поширення письмової форми розмовного стилю, спрощення ієрогліфічної системи, запровадження ромаджі, уніфікації літературного варіанта мови та її відмежуванням від решти діалектів. Ілюстративний матеріал у діахронному зрізі дає змогу читачеві, який, можливо, і незнайомий з історією країни та її мовою, осягнути усі труднощі етапів мовної політики Японії.

Особливості писемної системи японської мови в розділі *Writing and reading in Japan* (с. 78–99) авторка розкрила за допомогою характеристики літературних та діалектних форм сучасної мови, шляхом опису специфіки ієрогліфічного письма. Читач знайде інформацію про роль публіцистичних видань і вплив сучасних технологій на вподобання японців під час вибору текстів для читання.

У розділі *Representation and identity: discriminatory language* (с. 100–119) продовжено тему національних меншин в Японії. Окрім міноритарних етнічних та національних груп, про які згадувалось раніше, описано дискримінацію соціальної меншини буракумін та її сучасний стан. Термін *буракумін* виник у XIX ст. від назви особливих середньовічних поселень бураку, мешканці яких спеціалізувалися на утилізації відходів, похованні, кожум'яцтві, різництві тощо. Представники найнижчої касты мали назву *ета*, або *хінін* залежно від виду роботи, якою вони займалися. Коли закон про звільнення *ета* 1871 р. набув чинності (закон сприяв формуванню гомогенного населення, з якого потрібно було створювати єдину націю), поняття *ета* скасували і замінили відповідником *буракумін*. Новий термін, що офіційно означав «люди з особливих селищ», не ніс ніяких негативних значень, проте у свідомості населення *буракуміни* були на тому ж рівні, що й колись *ета*. Після ухвалення нової конституції 1946 р. проблема буракумінів і досі є невичерпною. Хоча на законодавчому рівні відмінностей між громадянами країни більше не існує, однак у повсякденному житті вони зберігаються.

Описуючи функції мов у сьогоденні, дослідниця розглянула роль комп'ютерних технологій, зокрема Інтернету, та їхній вплив на систему мови (див. розділ *Shifting electronic identities* (с. 120–136)). У Японії до 80-х рр. XX ст. друкарські машини були малопоширеними через складність ієрогліфічної системи, тому винахід комп'ю-

тера і текстового процесора відіграв важливу роль для механічного використання ієрогліфічної системи. Як результат – поява нових стилів молодіжної онлайн-комунікації.

Звісно, рецензована монографія не може претендувати на характеристику усіх питань. Наприклад, у розділі *Representation and identity: discriminatory language* описано сучасну ситуацію етнічної меншини айнів, проте не наведено історичних фактів щодо початку злиття цього етносу з японською нацією. Це також стосується і міноритарної етнічної групи острова Окінави, жителі якого примусово були визнані громадянами Японії наприкінці XIX ст. Для іноземного читача розуміння сучасної мовної політики щодо згаданих меншин потребує докладнішого історичного опису періоду заселення сучасної території Японії.

Монографія Нанетт Готтліб «*Language and society in Japan*», написана на новій джерельній базі, містить важливу інформацію для курсів «Теорія соціолінгвістики», «Прикладна соціолінгвістика» і сприяє розумінню ознак все ще мало відомої японської соціолінгвістичної традиції.

Галина Мацюк, Юлія Дзябко

Рецензія надійшла до редколегії 11.10.2010